

کرسی‌های نظریه پردازی (آزاداندیشی)

در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور

www.ketab.ir

نگارش:

دکتر حسین چناری

انتشارات سروش

بهار ۱۴۰۲

سرشناسه: چناری، حسین، ۱۳۵۸ -
 عنوان و نام پدیدآور: کرسی‌های نظریه‌پردازی (آزاداندیشی) در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور/ نگارش حسین چناری؛ ویراستار سیدابوالفضل هاشمی.
 مشخصات نشر: تهران: دبیزش، ۱۴۰۲.
 مشخصات ظاهری: ۲۵۳ ص: جدول.
 شابک: ۳-۷۱-۶۰۶۷-۶۳۲-۹۷۸-۱۲۰۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص: [۲۴۹] - ۲۵۳.
 موضوع: آزاداندیشی Free thought
 موضوع: خامنه‌ای، سید علی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ — دیدگاه درباره آزاداندیشی
 موضوع: Views on free thought — Khamene'i, Sayyed Ali Leader of IRI, ۱۹۳۹ —
 موضوع: آزاداندیشی — ایران
 Free thought -- Iran
 آزاداندیشی — اسلام
 Free thought -- Islam
 رده‌بندی کنگره: BL۲۷۷۵/۳
 رده‌بندی دیویی: ۲۱۱/۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۹۱۶۲۸۱۶
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

عنوان: کرسی‌های نظریه‌پردازی (آزاداندیشی) در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور
 نویسنده: دکتر حسین چناری
 ویراستار: سیدابوالفضل هاشمی
 صفحه‌آرا: مرضیه امانت
 طراح جلد: فریبا احمدی
 ناشر: انتشارات دبیزش
 چاپخانه: آرزوی دیدار
 صحافی: آرزوی دیدار
 نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۲
 شمارگان: ۵۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال
 مرکز پخش: انتشارات چاپار - ۸۸۸۹۹۶۸۰

حق چاپ و نشر برای انتشارات دبیزش محفوظ است.

فهرست مندرجات

۱۱	مقدمه
	فصل اول: مبانی نظری آزاداندیشی
۱۹	مبانی نظری آزاداندیشی
۲۰	آزادی
۲۴	ارکان آزادی
۲۵	آزادی در اعلامیه جهانی حقوق بشر
۲۸	آزادی در اسلام
۳۱	دین و آزادی
۳۶	آزادی اندیشه
۳۸	حق آزادی اندیشه و بیان از منشور حقوق شهروندی
۴۰	آزادی اندیشه از نظر اسلام
۴۸	آزاداندیشی
۵۲	شرایط و مقدمات آزاداندیشی
۵۳	آثار و دستاوردهای آزاداندیشی
۵۷	ویژگی‌های آزاداندیشی

فصل دوم: کرسی‌های آزاداندیشی

۶۱	کرسی‌های آزاداندیشی
۶۷	خانه ملی گفتگوی آزاد
۶۸	هیأت حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی
۷۰	انواع کرسی‌های آزاداندیشی
۷۴	فواید و آثار کلی مترتب بر برگزاری کرسی‌ها
۷۵	خصوصیات کرسی‌های آزاداندیشی
۷۷	حد و مرز کرسی‌های آزاداندیشی
۷۸	عوامل مؤثر بر کرسی‌های آزاداندیشی

۹۳	تفاوت کرسی‌های آزاداندیشی با نظریه‌پردازی
۹۶	مراحل سه‌گانه نظریه‌پردازی
۹۹	ریشه‌یابی علل عدم تحقق کرسی‌های آزاداندیشی

فصل سوم: کرسی‌های آزاداندیشی از منظر قرآن و مقام معظم رهبری

۱۰۹	شاخصه‌های کرسی آزاداندیشی از منظر قرآن
۱۱۱	مجموعه بیانات رهبری در خصوص آزادی اندیشه و آزاداندیشی
۱۲۲	کرسی‌های آزاداندیشی از منظر مقام معظم رهبری
۱۲۷	گلایه رهبری از برگزار نشدن کرسی‌ها

فصل چهارم: آزاداندیشی علمی

۱۳۱	آزاداندیشی علمی
۱۳۲	زمینه‌های آزاداندیشی
۱۳۶	جایگاه آزاداندیشی در تولید علم
۱۴۲	کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها
۱۴۹	الزامات و موانع برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها

فصل پنجم: آزاداندیشی دینی

۱۵۱	آزاداندیشی دینی
۱۵۴	هدف اخلاقی آزاداندیشی
۱۵۵	آثار آزاداندیشی اسلامی
۱۵۸	ضوابط آزادی اندیشه در اسلام
۱۶۱	آزاداندیشی و حوزه‌های علمی شیعه
۱۶۶	دو وجه اثباتی و سلبی آزاداندیشی
۱۶۸	رابطه آزاداندیشی و اخلاق حوزویان
۱۶۸	دامنه آزاداندیشی در حوزه‌ها
۱۷۴	اهمیت آزاداندیشی دانشوران حوزه
۱۷۵	آزادی و آزاداندیشی در اندیشه صدرالمآلهین و شهید مطهری
۱۸۳	نقد شهید مطهری به آزادی عقیده در اعلامیه جهانی حقوق بشر
۱۸۴	تأملی در دغدغه آزاداندیشی شهید بهشتی
۱۸۶	دیدگاه اسلام درباره‌ی آزادی اندیشه

مقدمه

فرهنگ هر جامعه برآیندی از افکار و اندیشه‌های متفاوت است. در هر جامعه‌ای نظرات و اندیشه‌ها و تفکرات گوناگون با مبنای نظری متنوعی وجود دارد. در این شرایط پیشرفت و اقتدار کشور و جامعه که در گرو وفای و وحدت ملی است تنها یک راه حل دارد و آن راه حل گفتگو است؛ گفتگو و تضارب آرا میان اندیشه‌ها و تفکرات متنوع و متکثر موجود در داخل جامعه. کرسی‌های آزاداندیشی بستری برای تحقق گفتگو و تضارب آراء در فضای جامعه به‌ویژه در محیط‌های دانشجویی است که وظیفه سنگین‌تری در قبال پیشرفت فرهنگ، اندیشه و علم در کشور دارند و این پیشرفت به جز از طریق فرهنگ آزاداندیشی امکان ندارد. به تعبیر مقام معظم رهبری «اگر بخواهیم در زمینه گسترش و توسعه واقعی فرهنگ و اندیشه و علم حقیقتاً کار کنیم، احتیاج داریم به این که از مواهب خدادادی و در درجه اول آزاداندیشی استفاده کنیم»^۱.

اندیشه‌ورزی از مهم‌ترین ارکان پیشرفت فرد و جامعه به حساب می‌آید. منظور از آزاداندیشی، آزادی در اندیشیدن، آزادی در بیان اندیشه و آزادی در نشر و ترویج

اندیشه است. جامعه‌ای که زمینه اندیشیدن و تضارب اندیشه‌ها را فراهم کند می‌تواند استعداد‌های انسانی را شکوفا نموده و بزرگ‌ترین سرمایه انسان که همان فکر و اندیشه است را متبلور نماید. افرادی که بتوانند آزادانه بیان‌دیشند می‌توانند افق‌های دست‌نیافتنی را به روی مردم باز نمایند و ابزار شکوفایی بیشتر اندیشه را فراهم نمایند. در برخی از دوران‌های تاریخی عوامل مختلف انسانی و طبیعی موجب گردیده است تا آنگونه که شایسته انسانیت است اجازه تبلور اندیشه‌ها داده نشود؛ هر چند در همین دوره‌ها مدعیان آزادی و آزاداندیشی زیاد بوده‌اند (شاه‌فضل قمصری، ۱۳۹۷: ص ۲).

شاید به نظر برسد که آزادی تنها و بزرگ‌ترین تعبیری است که وام‌دار هیچ گونه تقیید و تحدیدی نیست، اما با شناخت عمیق آزادی و زوایای آن باید اذعان داشت که این مفهوم با وجود ظاهر فریبنده‌اش دارای موازین خاصی است. در واقع هر نوعی از آزادی که دارای حدود و ثغور و محدودیت نباشد، آزادی نبوده و کرامت انسانی نخستین قربانی آن خواهد بود (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، ص ۸۵). از این رو، با تمام اهمیتی که کرسی‌های آزاداندیشی دارند، باید برای آن حد و مرزی قائل شد. هر نوع حرکتی در تمامی زمینه‌های علمی و اعتقادی، برای آن که به اهداف خود برسد، باید در چارچوبی منظم تعریف شود و خط قرمزهایی برای آن در نظر گرفته شود. بی‌تردید عبور از این خط قرمزها و شکستن بنیان‌های اصیلی که اکثریت جامعه بر اصالت آن‌ها تأکید و باور دارند، یک خطر بزرگ بر سر راه کرسی‌های آزاداندیشی محسوب می‌شود.

تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی اقدامی راهبردی به منظور ایجاد محیط مناسب و مطلوب برای تضارب آراء در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی است. با توجه به فرآیند ظریف و پیچیده برگزاری کرسی‌ها، تدبیر و مدیریت هوشمندانه و شکیبایی و سعه

صدر فراوان از مهم‌ترین موارد برگزاری موفق کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌هاست. وجود افراد خلاق و ایده‌پرداز در محیط‌های دانشجویی، وجود اعضای هیأت علمی و صاحب‌نظران علمی، تشکلهای و انجمن‌های فرهنگی، علمی و سیاسی فعال و علاقمند در محیط دانشگاهی، وجود ظرفیت ساختاری و معنوی دفاتر نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و ایده‌ها و تجارب موفق دانشگاه‌های موفق در برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی از جمله آثار مثبت کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه است (وبسایت دانشگاه قم، ۱۴۰۱).

کرسی‌های آزاداندیشی را دانشجویان برای اظهارنظرهای غیر متعارف خودشان در حضور جمع نخبه تشکیل می‌دهند و به صورت آزاد و در عین حال عقلانی و منطقی درباره موضوعات مشخص به اظهار نظر و تبادل آراء می‌پردازند. آنجا بنا نیست که داوری صورت گیرد، امتیاز داده شود و رتبه تعیین شود، بلکه محالی است برای ارائه آراء مخالف و مغایر و متفاوت با نظریات شایع و رایج (رشاد، ۱۳۹۰، ص ۹۰). در کرسی‌های آزاداندیشی فرد نمی‌خواهد نظریه جدیدی ارائه بدهد بلکه این کرسی‌ها بیشتر مباحثه و گفتگو هستند تا نظریه‌پردازی؛ بنابراین کرسی‌های آزاداندیشی یعنی برگزاری نشست‌های گفتگو. در این گفتگو برخی مطالب نفی و رد یا اثبات می‌گردد و در این میان حقیقت است که رخ می‌نمایاند.

در مجموع، کرسی آزاداندیشی یعنی نشستی قانونی که در آن دانشجویان، از جریان‌های مختلف، به دور از ترس، حرف و نظر خود را با رعایت منطق و اخلاق بیان کنند و منتقدان و مخالفان به گفتگو و مباحثه با هم بپردازند (بشارتی و گودرزی، ۱۳۹۳، صص ۹۲ و ۲۳۱). این ایده نخستین بار مورد تأکید مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله

خامنه‌ای قرار گرفته است. این کرسی‌ها، به عنوان فرایندی مبتنی بر عقلانیت و به کارگیری خرد جمعی که ریشه در عینیت‌گرایی، واقع‌بینی، آزمون و خطا و تجربه دارد و از لوازم آن، عدم تعهد به افکار و اندیشه‌های خودساخته است، در جهت تحقق بخشیدن به جنبش نرم‌افزاری و توسعه همه جانبه کشور، همواره مورد توجه بسیاری از اندیشمندان و متفکران بوده و جزء یکی از واژگان پربسامد در گفتگوهای علمی و سیاسی جامعه کنونی ایران است، اما برخلاف انتظار شاهد هستیم که طی سال‌های گذشته این ایده نتوانسته است چنانکه باید تحقق یابد و جایگاهی شایسته بیابد و چه بسا آسیب‌ها و چالش‌هایی را نیز به همراه داشته است. (غفوری‌فر و حسینی، ۱۳۹۵). دلایل تحقق نیافتن کرسی‌های آزاداندیشی، در حوزه‌های مختلف و متفاوت قابل طرح است. یکی از وجوه عمده تحقق نیافتن این کرسی‌ها، نبود الگویی راهبردی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است تا با پیروی از آن، آسیب‌ها و چالش‌های موجود در مسیر تحقق کرسی‌های آزاداندیشی شناسایی و این کرسی‌ها به جایگاه شایسته خود دست یابند و نتایج مطلوب آن‌ها ارائه شود.

آزاداندیشی، چه به لحاظ سلبی و چه به لحاظ اثباتی و با رعایت چارچوب‌های قانونی محقق نمی‌شود، مگر آن که موانع و محدودیت‌های آن شناسایی و برطرف گردد. این که محدودیت‌ها و موانع آزاداندیشی چیست مسأله‌ای است که در این کتاب در پی بررسی آن هستیم. درباره این موضوع تا به حال بحث‌های فراوانی صورت گرفته و کتاب‌ها و مقالات و پایان‌نامه‌هایی هم نوشته شده است که عمده آنها در سایت کرسی‌های آزاداندیشی (www.korsiha.ir) قابل مشاهده است. اما با این حال، تاکنون به صورت جامع و کامل، به بررسی موانع برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها پرداخته نشده و خلأ بررسی این موضوع کاملاً روشن است.

در عصر حاضر تنوع علوم به حد اعلای خود رسیده است و هر روز شاهد نظریات و اختراعات جدید هستیم. دیدگاه‌های مختلفی از یک سو باطل می‌شود و از سوی دیگر نظریات جدید در اشکال دیگر عرضه می‌شوند. این موضوع مختص علوم بشری نیست بلکه در عرصه اعتقادات، فلسفه، جامعه‌شناسی و سایر علوم هم نظریات مختلفی پا به عرصه وجود گذاشته‌اند. طبیعی است، نیاز به بحث و گفتگو و تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی اهمیت بیشتری می‌یابد تا صحت و سقم نظریات بر پایه استدلال و برهان استوار شود. بنابراین، ما در این عصر نیاز بیشتری به برپایی این کرسی‌ها به عنوان شاهره اصلی تولید علم و دانش و شکوفایی اندیشه و تفکر داریم (غفوری و حسینی، ۱۳۹۸). آزادی موهبتی الهی است که باعث بروز استعدادها و تکامل انسان می‌شود. بر این اساس آزاداندیشی حق هر انسان و احترام به کرامت انسانی است (جعفری، ۱۳۶۹، ص ۲۲۲). آزاداندیشی و تفکر از مختصات اساسی دین اسلام است. دلیل این مدعا آیات فراوان قرآن مجید است که با عبارات گوناگون دستور به تفکر و تعقل می‌دهد. از دیدگاه قرآن بیان واقعیات و حقایق، چه در قلمرو مادی و چه قلمرو معنوی، نه تنها آزاد، بلکه واجب است (جعفری، ۱۳۶۹، ص ۲۳۳) و اگر کسی کوتاهی کند و حق را کتمان نماید، مورد سرزنش قرار می‌گیرد (آل عمران / ۷۱؛ بقره / ۱۵۹). اسلام پیروان خویش را به آزاداندیشی و نداشتن جمود فکری و تعصب فرا می‌خواند (عبدالمحمدی، ۱۳۹۱، صص ۱۹۵-۱۹۴) و شرط ایمان و مسلمانی را آزادی عقیده و اندیشه انسان می‌داند (انسان / ۳؛ آل عمران / ۶۴؛ زمر / ۱۷).

ساری و جاری شدن عقلانیت و خردورزی در جامعه منوط به یک عنصر اساسی است و آن تمهید فضاها و بسترهای مناسب برای مراودات فکری و نظری است، که یکی

از این راهبردها «کرسی‌های آزاداندیشی و نظریه‌پردازی» می‌باشد (جهان‌بین، ۱۳۹۱-۱۳۹۲، صص ۲۸۶-۲۸۷).

غنا بخشیدن به فرهنگ و هویت ملی و اسلامی و رشد و تعالی آن نیازمند ایجاد فضای آزاداندیشی، به طور عام، و تکیه بر برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی با حضور فعال اساتید، دانشجویان و دیگر نخبگان جامعه علمی کشور، به طور خاص است. یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ارکان نظام فکری انقلاب اسلامی، دانشگاه پیشرو و تمدن‌ساز است که وظیفه‌اش تولید، تبیین، تعمیق علم، معرفت و فرهنگ اسلامی، به عنوان پایگاه معرفتی تمدن‌سازی نوین اسلامی است (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸، صص ۱۶۱ و ۱۸۶). یکی از مهم‌ترین ابزارهای شکل‌گیری و تعمیق فرهنگ و معرفت، آزاداندیشی است.

اگر ما در انقلاب اسلامی دنبال تشکیل دانشگاه تمدن‌ساز و اسلامی هستیم، موتور محرک آن «آزاداندیشی» است (دارا و کرمی، ۱۳۹۲، ص ۹۱)؛ چرا که اگر این خصلت از آن گرفته شود، دیگر در دانشگاه از خلاقیت و نوآوری، تضارب آراء و تولید علم خبری نخواهد بود. کرسی‌های آزاداندیشی به منزله ایجاد نهادی است که در کنار نظام آموزش و یا تکمیل کاستی‌های آن، آزادی علمی را در چارچوب گفتمان دانشگاهی تحقق می‌بخشد و دانشجویان و اساتید آزادانه دیدگاه‌ها و آراء خود را در مورد مسائل گوناگون مطرح می‌کنند (دارا و کرمی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۰). کرسی‌های آزاداندیشی با هدف تضارب آراء و تقویت و نهادینه‌سازی آزادی، اندیشه و بیان، تشویق دانشجویان به مطالعه و تفکر و رفع ابهامات و شبهات آنها و جلوگیری از مبتلا شدن محیط‌های علمی به سطحی‌نگری پدید آمد. در چنین فضایی است که دانشجویان با گفتمان‌های گوناگون و دیدگاه‌های مختلف آشنا شده و پاسخ‌های مربوطه را هم دریافت می‌کنند. به عقیده رهبر معظم

انقلاب جوان‌ها سؤال دارند. این سؤال را باید در کجا مطرح کنند؟ دانشگاه بهترین بستر برای پاسخ‌گویی به سؤال آنهاست و بهترین جا برای طرح این پرسش‌ها «کرسی‌های آزاداندیشی» است. ضرورت دیگر برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاه‌ها این است که بحث‌های مهم تخصصی درباره مسائل سیاسی، اجتماعی، فکری و مذهبی در محیطی سالم و در میان دانشگاهیان مطرح و بررسی گردد و مطالبه‌گری از عام‌ترین لایه دانشگاه شکل می‌گیرد؛ وگرنه این بحث‌ها به محیط‌های عمومی و اجتماعی نامربوط سوق می‌یابند و ضایعات بیشتری خواهند داشت.

امروزه دانشجویان پویاتر و متوقع‌تر شده‌اند و به دلیل افزایش بی‌سابقه ابزارهای ارتباطی، با انبوهی از سؤالات و شبهات روبرو هستند که باید با حضور فعال خود دانشجویان بستر و قالبی مناسب برای پاسخ‌گویی به آنها فراهم شود. بی‌شک، کرسی‌های آزاداندیشی از مهم‌ترین بسترهایی است که دانشجویان می‌توانند پاسخ بسیاری از سؤالات خود را در آنجا پیدا کنند (نصیری، مصاحبه غیرحضوری، ۱۸/۵/۹۴). بنابراین پژوهش در خصوص موانع ارتقای کرسی‌های آزاداندیشی در شرایط فعلی جامعه از ضرورتی دوچندان برخوردار می‌شود.